

DOI 10.31558/2519-2949.2025.2.4

УДК 316.334.3:004.738.5

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-0001-2568>

Скороход О. П., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЕВОЛЮЦІЯ МОДЕЛЕЙ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ: ВІД КЛАСИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ДО ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ Е-ДЕМОКРАТІЇ

У статті здійснено системний аналіз еволюції концепції політичної участі як ключового індикатора демократичного розвитку суспільства. Проведено комплексний теоретичний аналіз трансформації цього феномену від класичних філософських концепцій до сучасних моделей, що формуються під впливом цифрових технологій та змін у демократичних інститутах. Розглянуто історичні етапи становлення поняття «політична участь», починаючи з ідей активного громадянства в античній політичній думці, де колективне прийняття рішень у полісах було безпосередньою формою участі, завершуючи концепціями ліберальної, деліберативної та партисипаторної демократії XX–XXI століття. Протягом історії поняття "політична участь" зазнало значних змін, перетворившись з опису безпосередньої форми участі у справах громади на представницьку та інституціоналізовані механізми сучасного впливу на політику та інші сфери буття. Особливу увагу приділено її трансформації під впливом домінування різних моделей демократії: елітарної, плюралістичної, партисипаторної та деліберативної. Також, автор систематизував основні наукові підходи до аналізу політичної участі виділивши такі моделі як: громадянського волюнтаризму, що акцентує увагу на добровільній участі громадян; теорії раціонального вибору, яка розглядає участь як результат раціональних рішень індивідів, спрямованих на максимізацію власної вигоди; соціально-психологічних пояснень, що фокусуються на впливі соціальних норм, ідентичності та психологічних чинників. Мобілізаційні концепції: вивчають процеси організованої мобілізації громадян до участі; протестної участі, яка аналізує форми незгоди та публічного висловлення невдоволення; дополітичної участі, що охоплює форми активності, що не є прямо політичними, але можуть мати політичні наслідки. Виокремлено новітні підходи, які акцентують увагу на неінституційних, горизонтальних та індивідуалізованих формах активності. Особливу увагу приділено впливу цифровізації, яка зумовлює поширення горизонтальних форматів участі, активізацію онлайн-активізму, петицій, взаємодії через соціальні мережі та цифрові платформи. Автор підкреслює зростаючу роль цифрових форматів участі, які виходять за межі традиційного голосування і партійної діяльності. Обґрунтовується теза про перехід політичної участі до гібридної моделі у XXI столітті. Ця модель синтезує класичні інституційні механізми з новими цифровими інструментами горизонтальної мобілізації та впливу на політичні рішення. Доведено, що політична участь у XXI столітті є багатовимірним феноменом, який включає як традиційні офлайн-формати, так і нові цифрові платформи, що функціонують у режимі горизонтальної мобілізації. Продemonстровано вплив цифрових технологій на зростання ролі індивідуалізованих і неінституційних форм участі, зокрема в межах е-демократії, платформ краудсорсингу, соціальних мереж, онлайн-петицій та алгоритмізованої політичної поведінки. Ці чинники сприяють розширенню, але водночас і ускладненню громадянського залучення. Окреслено особливості політичної участі в Україні в контексті пострадянської трансформації, цифровізації державного управління, регіональної політичної культури та недовіри до інститутів. Проаналізовано український контекст розвитку політичної участі, де пострадянська недовіра до інституцій поєднується з активізацією цифрової участі та впливом волонтерського руху, а також практики е-петицій. Застосовано міждисциплінарну методологію: системний підхід, структурно-функціональний аналіз, компаративний і типологічний методи. Аргументовано, що ефективна демократизація потребує не лише цифрових інструментів участі, а й переосмислення її структурних, мотиваційних, ціннісних і комунікативних чинників. Стаття формулює теоретичні засади для подальшої розробки інтегративної моделі політичної участі в умовах гібридної демократії та цифрової трансформації.

Ключові слова: політична участь, е-демократія, моделі демократії, цифрові технології, політична активність, громадянське суспільство.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку демократичних суспільств характеризується кардинальними трансформаціями форм та механізмів політичної участі громадян. Традиційні моделі політичної активності, сформовані в індустріальну епоху, зазнають суттєвих змін під впливом цифрових технологій, глобалізації та зміни соціокультурних цінностей. Водночас спостерігається парадоксальна ситуація: з одного боку, технологічні можливості для політичної участі значно розширилися, а з іншого – у багатьох демократичних країнах фіксується зниження традиційних форм політичної активності, таких як участь у виборах чи членство в політичних партіях.

Особливо актуальною ця проблематика є для України, яка перебуває на етапі демократичної консолідації в умовах гібридних викликів та необхідності модернізації системи державного управління. Впровадження е-демократії вимагає переосмислення класичних підходів до політичної участі та розробки нових теоретичних моделей, що враховували б специфіку цифрового середовища.

Недостатня теоретична розробленість питання взаємозв'язку між еволюцією концепції політичної участі та функціонуванням демократичної держави в цифрову епоху створює прогалину у розумінні механізмів ефективного залучення громадян до політичних процесів та оптимізації демократичного врядування.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі історико-філософських основ концепції «політична участь», систематизації основних теоретичних моделей політичної участі та виявленні їх трансформацій в контексті становлення е-демократії як ключового фактору функціонування сучасної демократичної держави. Для досягнення поставленої мети ми вирішували такі завдання: проаналізувати еволюцію філософських підходів до розуміння політичної участі від античності до сучасності; систематизувати основні теоретичні моделі політичної участі та виявити їх сильні та слабкі сторони; дослідити трансформацію форм політичної участі під впливом цифрових технологій; окреслити перспективи розвитку теорії політичної участі в умовах цифровізації.

Виклад основного матеріалу. Категорія «політична участь» вперше була введена у політичну науку як наукове поняття у XX столітті. Концептуальне розуміння «політичної участі» надали дослідники Н. Карпентьє, П. Далгрена та Ф. Паскуалі, які визначають політичну участь як трикомпонентну категорію, яка охоплює структурні можливості, зумовлені інституціоналізованими механізмами включення або виключення (формалізовані правила, норми та практики), культурні ресурси, доступ до яких є нерівномірним серед різних соціальних груп, та суб'єктивні диспозиції, що формуються на перетині структурних і культурних умов та включають індивідуальні уявлення, ідентичності, цінності й емоції, що впливають на готовність до участі [1]. Ця концепція відкриває можливість ґрунтовно зрозуміти умови, що визначають залучення громадян, адже вона виявляє: інституційні бар'єри або стимули, культурну нерівність у можливості скористатися цим доступом, особисту мотивацію та готовність брати участь.

Однак, проблема політичної участі громадян цікавила мислителів, філософів ще з античних часів. Так Аристотель у творі «Політика» стверджує, що людина може реалізувати свою природу лише в межах політичної спільноти – полісу, адже без участі в житті громади людина або бог, або тварина, тобто не цілком людина. Ще раніше, подібні тези формулював Платон у творі «Держава», де демократію він визначав як недосконалу форму політичного устрою, бо вона дозволяє неосвіченим масам бути дотичними до важливих державних питань. Цицерон вбачав участь громадян у політиці, як їх обов'язок і прояв доброчесності, адже вважав, що людина створена для життя в спільноті.

У середньовічній філософії політична участь розглядалася крізь призму християнського світогляду, де Бог, Церква і Закон були головними джерелами влади та морального порядку. Так, Августин Блаженний у праці «Про Град Божий» визнавав дотичність громадян до політичного життя, проте наголошував, що справжній громадянин прагне до Царства Божого, а не до земної влади. Тома Аквінський у «Сумі теології» та «Про правління князів» також допускав політичну участь, якщо вона сприяла моральному й духовному вдосконаленню суспільства.

З настанням Нового часу (XV–XVIII ст.) ставлення до політичної участі зазнало кардинальних змін. Епохи Відродження, Реформації та Просвітництва сприяли зростанню ролі індивіда, розуму та ідеї народного суверенітету, перетворивши політичну участь на природне право та засіб захисту свободи. Н.Макіавеллі у «Державці» розглядав політичну участь як критично важливу для зміцнення республіки, наголошуючи на її раціональному та прагматичному характері, а в «Міркуваннях про першу декаду Тита Лівія» особливо цінував участь народу в управлінні як запобіжник тиранії. Джон Локк, Жан-Жак Руссо та Шарль Монтеск'є підкреслювали, що активна участь громадян є фундаментом свободи та легітимності влади. Томас Пейн у своїх творах «Здоровий глузд» та «Права

людини» виступав за широку демократичну участь та рівність прав, вважаючи її невід'ємним правом кожної людини.

Формалізація терміну «політична участь» («political participation») та його становлення як наукової категорії відбулась у 1950–1960-тих роках, коли його почали використовувати для емпіричного аналізу поведінки виборців, громадянської активності, протестів тощо.

Основні етапи еволюції категорії «політична участь»:

1. У 1950-х роках політична участь зазвичай розглядалася як певна поведінка громадян під час виборчого процесу у демократичних країнах. С. Верба та Н. Най в своїй роботі «Участь в Америці. Політична демократія та соціальна рівність» [2] зазначали, що політична участь – «це дії приватних громадян, які прямо чи опосередковано спрямовані на вплив і вибір урядовців та/або їхні дії». До переліку можливих форм участі вони включали голосування, контактування з обраними представниками, участь у передвиборчих кампаніях (включаючи членство в партіях чи організаціях, пожертви їм), спільна або громадська діяльність.

2. У 1970-х роках спостерігається зміна сприйняття політичної участі як інструменту громадської активності. Так, М. Каазе та А. Марш розмірковують про необхідність розширення розуміння участі від обмеженості рамками інституціоналізованих форм (участь у виборах, партіях, мітингах) до неелекторальних форм участі (петиції, листи, участь у протестах тощо). К. Пейтман осмислюючи теорії демократії, говорить про те, що реалізація демократії участі є можливою за умов розширення «політичного», щоб охопити інші сфери діяльності людей. Вона вважає, що «апатія» та «неучасть» у політичній діяльності є саме небажання громадян приймати участь у традиційних формах (голосування, взаємодія з політичними партіями), розширивши поняття «політичного» для форм участі громадян підвищиться і рівень їх залученості до політичного процесу [3].

3. У 1980-х роках дослідники фокусуються на факторах нерівності, мотивації, ресурсів, а також на впливі соціальних змін. Дж. Нагель розглядає політичну участь як сукупність дій громадян, спрямованих на вплив на прийняття політичних рішень, незалежно від того, здійснюються вони в рамках формальних інституцій чи ні. До таких дій він відносить участь у партіях, громадських об'єднаннях, мітингах, протестах, громадських рухах, підписанні петицій тощо. Він підкреслює важливість освіти, доходу та соціального капіталу для можливостей участі, наголошуючи, що особи з нижчим рівнем освіти, доходу або соціального капіталу часто залишаються менш представленими в політичному процесі, що веде до дисбалансу впливу та деформації демократичного принципу рівного політичного доступу, тобто породжує проблему політичної нерівності [4, с.24]. Г. Брейді, визначає політичну участь як свідомі, цілеспрямовані дії, які здійснюють пересічні громадяни з метою впливу на суспільні процеси і досягнення певних політичних результатів [5].

4. У 1990–2000-х роках дослідження політичної участі зосередилися на інституційному аналізі, ресурсах, цінностях та мобілізації. Дж. Розенстоун та Дж. М. Гансен розширили розуміння участі, розглядаючи її як результат взаємодії трьох ключових чинників: ресурси (час, знання, фінанси, громадянські навички); мотивація (інтерес, громадянський обов'язок, переконання); мобілізація (звернення від партій, організацій, активістів чи соціального оточення). Вчені особливо наголошують на ролі мобілізації як ключового чинника залучення до політики, особливо для тих, хто має обмежені ресурси чи мотивацію. Проте автори зазначають, що еліти та партії частіше мобілізують вже активних або ресурсно забезпечених громадян, що посилює політичну нерівність. Отже, участь стає вибірковою, залежною від стратегій мобілізації, спрямованих на конкретні групи [6]. З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, глобалізації та європейської інтеграції розширилось й розуміння політичної участі, включивши наднаціональні інституції як адресатів запитів та Інтернет як простір для взаємодії. П. Норріс вважає, що участь – це не лише інституційна активність, а широкий спектр практик, що еволюціонує під впливом соціокультурних та технологічних змін. Вона вказує на структурну трансформацію участі, пов'язану з ростом постматеріалістичних цінностей, ослабленням партійної ідентифікації та підвищенням ролі індивідуалізованої участі. Норріс виділяє три категорії, що визначають політичну участь: діяльність, репертуар та мету, дозволяючи розглядати її як динамічну й адаптивну систему формальних та неформальних, інституційних і неінституційних дій, чутливих до соціального контексту, що легітимізує нові форми [7].

Натомість М. Гаген розрізняє чотири виміри політичної участі: інформаційна обізнаність; політичне обговорення; голосування; політична активність. Перший рівень участі полягає у пошуку політичної інформації та підтриманні обізнаності щодо актуальних подій. Другий вимір охоплює міжособистісну комунікацію з політичних питань у побутовому середовищі. Третій,

інституціоналізований вимір полягає в участі у виборах. Четвертий вимір включає активну участь у політичному житті поза виборчим процесом. М. Гаген відстоює ідею, що ефективна демократія вимагає не лише формальної участі у виборах, але й широкої та багаторівневої участі громадян у політичному процесі [8].

Я. Теорел пропонує розширити типологію політичної участі до п'яти взаємопов'язаних вимірів, кожен із яких репрезентує специфічні форми громадянської активності. Так, першим виміром виступає участь у виборах, яка вважається базовим проявом політичної активності. Другий вимір – споживацька участь, тобто дії, пов'язані з громадянським споживанням: пожертви на благодійні чи політичні цілі, бойкотування товарів, підписання петицій. Третім виміром є партійна активність, яка включає членство у політичних партіях, волонтерську діяльність у межах партійних структур, участь у виборчих кампаніях, а також фінансову підтримку партій. Четвертий вимір – це протестна участь, що реалізується через демонстрації, страйки та інші форми колективної мобілізації, спрямовані на публічне вираження незгоди з політикою чи владними рішеннями. П'ятий вимір охоплює контактну активність, яка полягає в особистих чи письмових зверненнях до представників влади – з метою впливу на прийняття рішень [9].

З 2010-х років і до сьогодні все більше уваги вчені приділяють трансформації форм політичної участі, зокрема в контексті цифровізації та індивідуалізації громадянської активності. Я. Теохаріс стверджує, що дії громадян, спрямовані на вплив на політичні результати, є політичною участю незалежно від того, чи здійснюються вони через традиційні канали чи нові цифрові платформи [10].

Й. Екман та Е. Амно пропонують розширити аналітичну рамку шляхом побудови нової типології, яка охоплює не лише класичні форми політичної участі, а й так звану «дополітичну» активність. Такий підхід дає змогу краще оцінити нові форми залучення, які хоча й не завжди мають безпосередньо політичний характер, проте можуть виступати як підґрунтя для формування активної громадянської позиції, політичної свідомості та довгострокового впливу на демократичні процеси. Політичну участь вони визначали як всі цілеспрямовані або раціональні дії громадян, спрямовані на вплив на урядові рішення та політичні результати, які можна спостерігати, виміряти і які пов'язані з прагненням впливати на державні справи та політичні процеси в суспільстві [11].

Наведені підходи до визначення поняття «політична участь» демонструють тенденцію до динамічних змін його змісту відповідно до розвитку політичної комунікації в контентному, мотиваційному та технологічному контексті.

Важливо відзначити, що в наукових дослідженнях існують різні моделі політичної участі. Розуміння цих моделей допомагає краще аналізувати поведінку виборців та розробляти ефективні стратегії залучення громадян до політичного процесу. Виокремлюють моделі: «громадянського волонтаризму», «раціонального вибору», «соціально-психологічну модель», «мобілізації» та «модель загальних стимулів». Так, «модель громадянського волонтаризму» була вперше запропонована С. Вербою та Н. Наєм у 1972 році. Пізніше С. Верба, К. Л. Шлозман та Г. Брейді дослідили процес політичної участі в Америці. Центральні ідеї моделі громадянського волонтаризму участі, за їх твердженнями, полягають в тому, що люди добровільно беруть активну участь у політиці. Однак процес участі ґрунтується на трьох основних факторах: мотивації до участі, здатності до участі та мережі вербування, через яку здійснюється політична діяльність. Науковці розробили «першу емпіричну типологію різних способів участі» та класифікували громадян на шість різних груп на основі видів діяльності, яку вони здійснювали. По-перше, неактивні, які, як випливає з назви, мало або нічого не роблять; по-друге, фахівці з голосування, які регулярно голосують, але більше нічого не роблять; по-третє, місцеві учасники, які контактують з посадовцями щодо конкретних проблем, але в іншому неактивні; по-четверте, «комуналісти», які періодично беруть участь у політичних діях з широких соціальних питань, але не є сильно залученими; по-п'яте, учасники кампаній, які активно залучені до кампаній різного роду; і останнє, повноцінні «активісти», які беруть участь у всіх видах діяльності. Ця теоретична модель в наукових колах вважається найважливішою моделлю політичної участі, однак вона має низку недоліків, і головним з них є неможливість пояснити не участь громадян з високим статусом у політичному процесі [12].

«Модель раціонального вибору». Теорія раціонального вибору відіграє важливу роль в аналізі політичної участі з часів основоположної роботи Е. Даунса (1957) про партійну конкуренцію. Дана модель виходить з припущення, що громадяни приймають рішення про участь у політиці, керуючись логікою та аналізом вигод і витрат. Раціональна людина – це та, яка завжди: 1) приймає рішення, стикаючись із низкою альтернатив; 2) ранжує всі альтернативи, що стоять перед нею, у порядку своїх

уподобань таким чином, що кожна з них або є кращою, або байдужою, або поступається одній іншій; 3) вибирає з можливих альтернатив ті, які займають найвище місце в порядку його уподобань, а рейтинг його уподобань є транзитивним. Таким чином, теорія раціонального вибору участі підкреслює важливість ролі стимулів у рішенні індивіда брати участь, а політична участь є частиною стратегії громадян для максимізації їхніх власних вигод. [13].

«Соціально-психологічна модель». Згідно із цією моделлю, психологічна орієнтація індивідів, така як політичний інтерес, політична ефективність, довіра до уряду та громадянський обов'язок, є важливими факторами, що впливають на політичну участь. Ця модель стверджує, що існують три види змінних, які функціонують як основні детермінанти поведінки: 1) ставлення до поведінки; 2) нормативні переконання; 3) мотивація дотримуватися норм. Тобто, громадяни, беруть участь у політиці не лише тоді, коли це раціонально вигідно або коли є доступ до ресурсів, а тому що: вважають політичну участь обов'язком громадянина; ідентифікують себе з певною політичною групою; відчувають, що їхній голос має значення; мають стабільну політичну ідентичність.

«Модель мобілізації». Пояснює політичну участь громадян не стільки їхніми внутрішніми переконаннями чи ресурсами, скільки впливом зовнішніх агентів, які спонукають до дії. Політична участь – це відповідь на запит, звернення, запрошення чи тиск. С. Розенстоун і Дж. М. Гансен стверджують, що головною причиною політичної активності є пряме звернення до громадянина з пропозицією діяти. Через формальну інституційну (наприклад, партія, кампанія, група) мобілізацію або неформальну соціальну мобілізацію (наприклад, політичні дискусії) люди більш схильні до участі в політичній поведінці. У 1960-80-х роках у США проводились дослідження впливу агітаційних заходів на явку виборців, результатом яких стало констатування збільшення явки при проведенні активної агітаційної роботи з потенційними виборцями у порівнянні з політичними акторами, які не проводили (або мінімізували) такі заходи [14].

Окремо, необхідно відзначити «конфліктну (протестну) підмодель», яка пояснює політичну участь як реакцію громадян на соціальну, економічну або політичну несправедливість. У цій моделі люди мобілізуються не тому, що мають ресурси чи бачать вигоду, а через незгоду з чинною системою, дискримінацію, кризу довіри до влади або бажання змінити статус-кво. С. Тароу, Ч. Тіллі розглядають участь як наслідок соціальних конфліктів, нерівності та політичного протистояння, коли громадяни сприймають існуючі умови як несправедливі та бачать можливість колективної дії [15].

«Модель загальних стимулів». Модель походить від синтезу раціонального вибору та соціально-психологічних пояснень участі та намагається пояснити участь з точки зору стимулу. Суть полягає в тому, що людям потрібні стимули, щоб забезпечити їхню участь у політиці. [13].

На окрему увагу заслуговує українська наукова думка щодо політичної участі. Так, В. Бортніков здійснив ґрунтовний аналіз політичної активності громадян України в контексті різних етапів пострадянської трансформації, зосереджуючи увагу на виявленні структурно-функціональних та соціокультурних детермінант, що зумовлюють специфіку та інтенсивність їхньої участі у політичних процесах. Визначення категорії політична участь він формулює як певну форму діяльності, яка здійснюється у межах політичної системи з головною метою – задоволення життєвих потреб і регулювання розподілу ресурсів [16].

Н. Ротар, виокремлює електоральну, дискурсивну та протестну форми політичної участі, що відповідають демократичному політичному процесу. Н. Ротар характеризує політичну участь, як процес впливу на ухвалення політичних рішень, формування інституційної структури влади та функціонування політичної системи [15].

С. Сальнікова, розглядаючи політичну участь як залучення індивідів або груп до політико-владних відносин з метою впливу на процеси прийняття рішень, формування політики та функціонування владних структур, запропонувала авторський підхід аналізу через три взаємопов'язані субпоказники: 1. залученість – вимір, який відображає ступінь включеності громадян у політичне життя. Він структурований на три підрівні: пізнавальний рівень – характеризується споживанням політичної інформації зі ЗМІ, інтересом до діяльності політичних лідерів; електоральна участь – передбачає активність у виборчих процесах усіх рівнів (президентських, парламентських, місцевих); комунікаційна залученість – охоплює політичне спілкування: обговорення політики, агітація, звернення до представників влади, контакти з активістами. 2. Політичні практики, розділяється на: інституціональні практики – участь у політичних партіях, громадських організаціях, суспільно-політичних рухах та неінституціональні практики – участь у протестах, мітингах, політичне волонтерство, поширення агітаційних матеріалів, фінансова підтримка політичних акторів.

3. Суб'єктивна участь – вимір пов'язаний із самооцінкою особистої політичної активності. Він відображає рівень усвідомлення власної ролі у політичному процесі та використовується для перевірки достовірності концептуальної моделі участі [17].

Окрім того, українські науковці акцентують свою дослідницьку увагу й на регіональних особливостях політичної участі в контексті специфіки політичної культури, зумовлених історичним розвитком, культурними традиціями та соціально-економічними умовами окремих територій, які формують своєрідну політичну ідентичність регіонів, яка суттєво впливає на характер політичної участі громадян, ставлення до інститутів влади та домінуючі ідеологічні пріоритети [18].

Таблиця 1

Порівняльна таблиця основних моделей політичної участі

Модель	Основні ідеї	Ключові чинники	Сильні сторони	Слабкі сторони
Громадянського волонтаризму	Участь – результат добровільної активності громадян, що залежить від мотивації, ресурсів і мобілізації	Мотивація, здатність (ресурси), мережа вербування	Враховує різноманітність форм участі, типологізує громадян за рівнем активності	Не пояснює неучасть громадян з високим статусом, обмежена роль зовнішніх факторів
Раціонального вибору	Участь – результат раціонального обрахунку вигід і витрат	Особистий інтерес, очікувана користь, ціна участі	Пояснює вибірковість участі, підкреслює роль індивідуальних рішень	Ігнорує соціальні та культурні чинники, недооцінює роль ідентичності та цінностей
Соціально-психологічна модель	Участь визначається інтересом, довірою, громадянським обов'язком, соціальними нормами	Соціалізація, політична ідентичність, норми, довіра	Враховує роль мотивації, ідентичності, соціального контексту	Може недооцінювати структурні бар'єри, економічні ресурси
Мобілізації	Участь залежить від зовнішнього залучення (партії, організації, лідери думок)	Мобілізаційні стратегії, звернення до громадян	Пояснює роль організацій та еліт, важливість колективної дії	Схильна до пояснення участі лише через зовнішній вплив, ігнорує індивідуальні мотиви
Загальних стимулів	Участь – результат комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників	Поєднання ресурсів, мотивації, мобілізації, соціальних стимулів	Системний підхід, інтегрує різні аспекти	Може бути надто загальною, складна для емпіричного вимірювання

Підводячи підсумок, зазначимо, що політична участь є багатограним і динамічним явищем, що розвивається під впливом різних соціальних, економічних та культурних чинників. Її вивчення допомагає зрозуміти, як громадяни можуть впливати на політичні процеси і як політичні інститути можуть формувати та підтримувати активність у суспільстві. Політична участь включає різні форми взаємодії з політичною системою, від безпосередньої участі у виборах, так і різноманітні інші види політичної активності, що допомагають реалізувати права громадян на участь у політичному процесі.

Політична участь є важливим індикатором ефективності демократичних процесів у суспільстві, оскільки вона дозволяє громадянам здійснювати контроль за діями влади, впливати на політичні рішення, а також брати участь у формуванні політичного порядку денного. Загалом, політична участь

дозволяє громадянам виражати свою громадянську позицію та відчувати свою значущість у політичній системі.

Висновки. Історична еволюція концепції політичної участі демонструє поступове розширення її розуміння від вузько інституціональних форм до багатовимірного явища, що охоплює різноманітні способи впливу громадян на політичні процеси. Теоретичні моделі політичної участі не є взаємовиключними, а радше комплементарними, оскільки кожна з них пояснює певні аспекти цього складного феномену. Сучасні реалії вимагають інтегративного підходу, що поєднує елементи різних моделей. Цифрова трансформація кардинально змінює ландшафт політичної участі, створюючи нові можливості для демократичного врядування, але водночас породжуючи нові виклики щодо забезпечення якості та інклюзивності демократичних процесів. Український досвід демонструє специфічні особливості політичної участі в умовах демократичного транзиту, що вимагає адаптації класичних теоретичних моделей до пострадянського контексту. Е-демократія має потенціал для відновлення довіри громадян до політичних інститутів та підвищення ефективності демократичного врядування, але її успішна імплементація вимагає врахування всього спектру теоретичних напрацювань щодо політичної участі.

Напрямки подальших досліджень. Проведений аналіз еволюції концепції політичної участі та її трансформації в умовах цифровізації виявляє низку важливих напрямків, які потребують поглибленого наукового вивчення. Насамперед, актуальною видається розробка інтегративної теоретичної моделі політичної участі, яка б враховувала специфіку гібридного політичного простору ХХІ століття. Існуючі моделі, сформовані в доцифрову епоху, потребують концептуального переосмислення для адекватного пояснення нових форм громадянської активності. Така модель має синтезувати напрацювання різних теоретичних шкіл, інтегруючи ресурсний, мотиваційний та структурний підходи з урахуванням технологічних можливостей та обмежень. Особливої уваги заслуговує питання співвідношення між традиційними (офлайн) та цифровими (онлайн) формами участі, їх взаємодоповнюваності або субституційності. Все більшої актуальності набуває вивчення взаємозв'язків між різними формами політичної участі в гібридному політичному просторі. Сучасні громадяни можуть поєднувати традиційні форми активності (участь у виборах, членство в організаціях) з новими цифровими практиками (онлайн-петиції, віртуальні дискусії, краудсорсинг політичних рішень). Розуміння цих взаємозв'язків є критично важливим для оптимізації демократичних процесів та розробки ефективних стратегій громадянського залучення.

Ці дослідницькі напрямки не є ізольованими, а становлять взаємопов'язану систему наукових проблем, вирішення яких сприятиме поглибленню теоретичного розуміння політичної участі в цифрову епоху та розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації демократичних процесів. Успішна реалізація цих досліджень потребуватиме міждисциплінарного підходу, що поєднує напрацювання політичної науки, соціології, психології, інформатики та інших галузей знань.

Бібліографічний список:

1. Carpentier, Nico, Peter Dahlgren, and Francesca Pasquali. "The Democratic (Media) Revolution: A Parallel History of Political and Media Participation." In *Audience Transformations: Shifting Audience Positions in Late Modernity*, edited by Nico Carpentier, Kim Schröder, and Lawrie Hallett, 2014, 123–141.
2. Verba S., Nie N. Participation in America. URL: https://adambrown.info/p/notes/verba_and_nie_participation_in_america.
3. Pateman, C. Participation and democratic theory. Cambridge, UK: University Press. 1970.
4. Іовчук О. Сучасні підходи до політичної участі. *Політологічний вісник*. 2021. № 24.
5. Ekman, J., & Amnå, E. Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human affairs*, 2012, 22, 283-300.
6. Wurst A-K, Pohl K and Haßler J. Mobilization in the context of campaign functions and citizen participation. *Media and Communication*. 2023. 11(3): 129–140..
7. Norris, P. Democratic Phoenix: Reinventing political activism. Cambridge University Press. 2002.
8. Hagen M. A Typology of Electronic Democracy. URL: <http://www.martin-hagen.net/publikationen/elektronische-demokratie/typology-of-electronic-democracy/>.
9. Teorell, J., & Torcal, M. Political participation: Mapping the terrain. In *Citizenship and involvement in European democracies* 2007. (pp. 358-381). Routledge..
10. Theocharis, Y., & Van Deth, J. W. The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European political science review*, 2018. 10(1), 139-163..
11. Ekman, J., & Amnå, E. Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human affairs*, 2012. 22, 283-300.

12. Morium B. People's Political Participation: A Theoretical Exposition and Reality in Case of Bangladesh. *Journal of Social and Political Sciences*. 2024. Vol. 7, No. 3. С. 75–89.
13. Whiteley P. F., Seyd P. High-intensity participation: the dynamics of party activism in Britain. URL: <https://www.press.umich.edu/pdf/0472106201-ch2.pdf>.
14. Rosenstone S. J., Hansen J. M. Mobilization, participation, and democracy in America. New York: MacMillan, 2003. 333 p.
15. Ротар Н. Ю. Участь громадян України у циклічних політичних процесах трансформаційного періоду : дис. д. політ. н.: 23.00.02 / Чернівець. нац. ун. м. Ю. Федьковича. Чернівці, 2007. 517 с.
16. Бортніков В. І. Політична участь громадян України в умовах демократичного транзиту : дис... д-ра політ. наук : 23.00.02. Волинський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк 2008. 451 с.
17. Сальнікова С., Мацюк О. Політична участь: концептуальні схеми, методики вимірювання. Соціологічні студії. 2012. № 1. С. 87-92..
18. Барановський, Ф. Регіональний вимір політичної культури. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України*, 2009. (44), 213-220.

References:

1. Carpentier, Nico, Peter Dahlgren, and Francesca Pasquali. (2014). "The Democratic (Media) Revolution: A Parallel History of Political and Media Participation." In *Audience Transformations: Shifting Audience Positions in Late Modernity*, edited by Nico Carpentier, Kim Schröder, and Lawrie Hallett, 123–141.
2. Verba S., Nie N. Participation in America. URL: https://adambrown.info/p/notes/verba_and_nie_participation_in_america.
3. Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge, UK: University Press.
4. Iovchuk O. (2021). Suchasni pidkhody do politychnoyi uchasti. *Politolohichnyy visnyk*. № 24.
5. Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human affairs*, 22, 283-300.
6. Wurst A-K, Pohl K and Haßler J. (2023). Mobilization in the context of campaign functions and citizen participation. *Media and Communication*. 11(3): 129–140..
7. Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix: Reinventing political activism*. Cambridge University Press.
8. Hagen M. A Typology of Electronic Democracy. URL: <http://www.martin-hagen.net/publikationen/elektronische-demokratie/typology-of-electronic-democracy/>.
9. Teorell, J., & Torcal, M. (2007). Political participation: Mapping the terrain. In *Citizenship and involvement in European democracies*. (pp. 358-381). Routledge..
10. Theocharis, Y., & Van Deth, J. W. (2018). The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European political science review*, 10(1), 139-163..
11. Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human affairs*, 22, 283-300.
12. Morium B. (2024). People's Political Participation: A Theoretical Exposition and Reality in Case of Bangladesh. *Journal of Social and Political Sciences*. Vol. 7, No. 3. С. 75–89.
13. Whiteley P. F., Seyd P. High-intensity participation: the dynamics of party activism in Britain. URL: <https://www.press.umich.edu/pdf/0472106201-ch2.pdf>.
14. Rosenstone S. J., Hansen J. M. (2003). *Mobilization, participation, and democracy in America*. New York: MacMillan, 333 p.
15. Rotar N. YU. (2007). Uchast' hromadyan Ukrayiny u tsyklichnykh politychnykh protsesakh transformatsiynoho periodu : dys. d. polit. n.: 23.00.02 / Chernivets. nats. un. m. YU. Fed'kovycha. Chernivtsi, 517 s.
16. Bortnikov V. I. (2008). Politychna uchast' hromadyan Ukrayiny v umovakh demokratychnoho tranzytu : dys... d-ra polit. nauk : 23.00.02. Volyns'kyi natsional'nyy universytet im. Lesi Ukrayinky. Luts'k. 451 s.
17. Sal'nikova S., Matsyuk O. (2012). Politychna uchast': kontseptual'ni skhemy, metodyky vymiryuvannya. *Sotsiolohichni studiyi*. № 1. С. 87-92.
18. Baranovs'kyi, F. (2009). Rehional'nyy vymir politychnoyi kul'tury. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. IF Kurasa NAN Ukrayiny*, (44), 213-220.

Skorokhod O. Evolution of Models of Political Participation: From Classical Concepts to the Digital Era of E-Democracy

The article provides a systematic analysis of the evolution of the concept of political participation as a key indicator of the democratic development of society. A comprehensive theoretical analysis of the transformation of this phenomenon from classical philosophical concepts to modern models formed under the influence of digital technologies and changes in democratic institutions is conducted. The historical stages of the formation of the concept of "political participation" are considered, starting with the ideas of active citizenship in ancient political thought, where collective decision-making in the polis was a direct form of participation, ending with the concepts of liberal, deliberative and participatory democracy of the

20th–21st centuries. Throughout history, the concept of "political participation" has undergone significant changes, transforming from a description of a direct form of participation in community affairs into representative and institutionalized mechanisms of modern influence on politics and other spheres of life. Particular attention is paid to its transformation under the influence of the dominance of various models of democracy: elitist, pluralistic, participatory and deliberative. The author also systematized the main scientific approaches to the analysis of political participation, highlighting such models as: civic voluntarism, which emphasizes the voluntary participation of citizens; rational choice theory, which considers participation as the result of rational decisions of individuals aimed at maximizing their own benefit; socio-psychological explanations, which focus on the influence of social norms, identity, and psychological factors. Mobilization concepts: study the processes of organized mobilization of citizens to participate; protest participation, which analyzes forms of disagreement and public expression of dissatisfaction; pre-political participation, which encompasses forms of activity that are not directly political, but can have political consequences. The latest approaches are highlighted, which emphasize non-institutional, horizontal, and individualized forms of activity. Particular attention is paid to the impact of digitalization, which causes the spread of horizontal formats of participation, the activation of online activism, petitions, and interaction through social networks and digital platforms. The author emphasizes the growing role of digital participation formats that go beyond traditional voting and party activity. The thesis is substantiated about the transition of political participation to a hybrid model in the 21st century. This model synthesizes classical institutional mechanisms with new digital tools of horizontal mobilization and influence on political decisions. It is proven that political participation in the 21st century is a multidimensional phenomenon that includes both traditional offline formats and new digital platforms that operate in the mode of horizontal mobilization. The impact of digital technologies on the growth of the role of individualized and non-institutional forms of participation is demonstrated, in particular within the framework of e-democracy, crowdsourcing platforms, social networks, online petitions and algorithmic political behavior. These factors contribute to the expansion, but at the same time complicate civic engagement. The peculiarities of political participation in Ukraine in the context of post-Soviet transformation, digitalization of public administration, regional political culture and distrust of institutions are outlined. The Ukrainian context of the development of political participation is analyzed, where post-Soviet distrust of institutions is combined with the activation of digital participation and the influence of the volunteer movement, as well as the practice of e-petitions. An interdisciplinary methodology is applied: a systemic approach, structural-functional analysis, comparative and typological methods. It is argued that effective democratization requires not only digital tools of participation, but also a rethinking of its structural, motivational, value and communicative factors. The article formulates theoretical foundations for the further development of an integrative model of political participation in the conditions of hybrid democracy and digital transformation.

Keywords: political participation, e-democracy, models of democracy, digital technologies, political activity, civil society.